

DOI: 10.4467/29567610PIB.26.003.23475

**dr Luiza Ankiersztajn**

Wyższa Szkoła Kształcenia Zawodowego

ORCID: 0009-0000-8404-8359

luiza@kn-kancelaria.pl

## ZAGINIĘCIA OSÓB Z PERSPEKTYWY WIKTYMOLOGII

### MISSING PERSONS FROM A VICTIMOLOGICAL PERSPECTIVE

#### **Streszczenie**

Artykuł przedstawia analizę zaginięć osób w Polsce, ze szczególnym uwzględnieniem przypadków o podłożu kryminalnym. Rocznie zgłaszanych jest średnio 18 000 zaginięć, z czego większość ma charakter dobrowolny lub przypadkowy, a niewielki odsetek związany jest z przestępstwem, co stanowi duże wyzwanie dla Policji. Autorka omawia przyczyny zaginięć, m.in. sytuację rodzinną, stan psychofizyczny, świadome zerwanie kontaktów i zagrożenie życia, oraz wyróżnia zaginięcia dobrowolne i niedobrowolne. Szczególną uwagę poświęcono przypadkom kryminalnym, takim jak porwania, handel ludźmi czy wymuszone zaginięcia, podkreślając znaczenie analizy stylu życia i kontekstu zaginięcia w ustaleniu prawdopodobieństwa działań przestępczych. Wskazano także na potrzebę systematycznego gromadzenia danych oraz rozwijania narzędzi wspierających klasyfikację i priorytetyzację dochodzeń w sprawach osób zaginionych.

**Słowa kluczowe:** wiktymologia, kryminologia, psychologia kryminalistyczna, osoby zaginione, zaginięcia na tle kryminalnym, czynniki ryzyka, porwanie

#### **Abstract**

The article analyzes missing persons in Poland, with a particular focus on cases of a criminal nature. On average, 18 000 cases are reported annually, most of which are voluntary or accidental, while a small proportion are crime-related, posing significant challenges for the police. The study discusses the causes of disappearances, including family and personal situations, physical and mental health, intentional severing of contacts, and life-threatening circumstances. Special attention is given to criminal cases, such as abductions, human trafficking, and enforced disappearances, highlighting the importance of analyzing lifestyle and situational context to determine the likelihood of criminal activity. The study also emphasizes the need for systematic data collection and the development of tools to support the classification and prioritization of investigations into missing persons.

**Keywords:** victimology, criminology, forensic psychology, missing persons, criminally-related disappearances, risk factors, kidnapping

## Wprowadzenie

Celem niniejszego artykułu jest analiza przypadków zaginięć osób, które podejrzewa się o kryminalny charakter. W szczególności opisano okoliczności towarzyszące zaginięciom o charakterze kryminalnym oraz badanie, czy w ramach tych przypadków można wyróżnić różne podkategorie przy użyciu ram analitycznych wiktymologii. Dane wykorzystane w tym badaniu pochodzą z operacyjnej, policyjnej bazy danych. Próba obejmuje 155 nierozwiązanych przypadków zaginięć, w których dokładne dochodzenie przeprowadzone przez policję doprowadziło do wniosku, że motyw kryminalny pozostaje najbardziej prawdopodobną hipotezą. Przypadki te miały miejsce na całym terytorium metropolitalnej Francji i jej terytoriów zamorskich. Do analizy kontekstu zaginięć w odniesieniu do cech osoby zaginionej, jej stylu życia, codziennej aktywności oraz ekspozycji sytuacyjnej w chwili zaginięcia, zastosowano analizę wielowymiarową. Wyniki pokazują, że rozkład zmiennych w przestrzeni dwuwymiarowej ujawnia cztery wyraźnie różniące się kategorie związane ze stylem życia i ekspozycją sytuacyjną: ryzykowny styl życia, ryzykowna sytuacja, bezpieczna sytuacja oraz bezpieczny styl życia. Jest to pierwsze badanie, które w sposób empiryczny analizuje nierozwiązane przypadki zaginięć podejrzewanych o tło kryminalne. Co więcej, zastosowane w nim podejście ukazuje znaczenie wiktymologii w kontekście dochodzeniowym.

Każdego roku przypadki zaginięć angażują znaczne zasoby policyjne<sup>1</sup>. Zjawisko to jest szczególnie rozległe i obejmuje „każdego, kto został zgłoszony przez policję lub komuś jako osoba, której miejsce pobytu jest nieznane, niezależnie od okoliczności zaginięcia. Osoba taka jest uznawana za zaginioną do czasu jej odnalezienia”<sup>2</sup>. W Wielkiej Brytanii co roku do policji zgłaszanych jest około 300 000 przypadków zaginięć, podczas gdy w USA liczba ta osiągnęła 543 018 w roku 2019<sup>3</sup>. Missing Children 2021 informuje, że w 2019 roku w Europie zaginęło ponad 250 000 dzieci, a w Kanadzie 45 288. Warto zaznaczyć, że spośród wszystkich tych przypadków ponad 80% osób wraca do domu w ciągu 24 godzin od zgłoszenia zaginięcia, a 96% zostaje odnalezionych

<sup>1</sup> K. Shalev Greene, F. Pakes, *The cost of missing person investigations: implications for current debates*, „Policing: A Journal of Policy and Practice”, 2014, 8(1), s. 27–34.

<sup>2</sup> *Royal Canadian Mounted Police. Missing persons unit. 2015*, <https://rcmp.ca/en/missing-persons> (dostęp: 12.01.2026).

<sup>3</sup> N.R. Fyfe, O. Stevenson, P. Woolnough, *Missing persons: the processes and challenges of police investigation*, „Policing and Society”, 2015, 25(4), s. 409–425; *Number of missing person files U.S. 1990–2020*, <https://www.statista.com/topics/13808/missing-persons-in-the-united-states/#topFacts> (dostęp: 12.01.2026).

bezpiecznie w kolejnych dniach lub miesiącach<sup>4</sup>. Niemniej jednak liczby te pokazują, że niektóre osoby zaginione nigdy nie zostają odnalezione.

Polskie statystyki dotyczące zaginięć, opracowywane są przede wszystkim przez Komendę Główną Policji według zgłoszeń dotyczących osób zaginionych. Na podstawie danych statystycznych można stwierdzić, iż liczba zaginięć rocznie wynosi średnio 18 000 osób.

Badania wykazały, że większość zaginięć ma charakter dobrowolny (np. ucieczka, zniknięcie w celu uniknięcia problemów finansowych, samobójstwo) lub przypadkowy<sup>5</sup>. Jednak mniejsza liczba zaginięć ma charakter mimowolny i wiąże się z przestępstwem (np. porwania i/lub przemoc prowadząca do zabójstwa, w którym ciało ofiary nigdy nie zostaje odnalezione)<sup>6</sup>. Choć rozpowszechnienie takich przypadków pozostaje niewielkie w porównaniu z liczbą zaginięć rocznych (tj. 1% do 4% przypadków), ich prowadzenie stanowi istotne wyzwanie dla organów ścigania – zarówno pod względem kosztów, jak i złożoności dochodzeń<sup>7</sup>.

Pomimo, że dochodzenie w sprawie zaginięcia na tle kryminalnym przebiega według podobnych procedur, jak dochodzenie w sprawie potwierdzonego zabójstwa, brak ciała, miejsca przestępstwa, dowodów sądowych oraz chronologii zdarzeń znacznie utrudnia śledczym rekonstrukcję przestępstwa. W takich przypadkach standardowym sposobem rozpoczęcia dochodzenia jest rekonstrukcja środowiska, w którym doszło do zaginięcia, poprzez skupienie się na jedynej dostępnej informacji, czyli danych dotyczących osoby zaginionej. Niemniej jednak wydaje się, że bardzo niewiele badań poświęcono

---

<sup>4</sup> N.R. Fyfe, O. Stevenson, P. Woolnough, *Missing persons...*, op. cit.; R. Tarling, J. Burrows, *The nature and outcome of going missing: the challenge of developing effective risk assessment procedures*, "International Journal of Police Science & Management", 2004, 6(1), s. 16–26.

<sup>5</sup> N. García-Barceló, J. L. González Álvarez, P. Woolnough, L. Almond, *Behavioural themes in Spanish missing persons cases: an empirical typology*, "Journal of Investigative Psychology and Offender Profiling", 2020, 17(3), s. 349–364; M. Henderson, P. Henderson, C. Kiernan, *Missing persons: incidence, issues and impacts*, "Australian Institute of Criminology", 2000; M. Payne, *Understanding going missing: issues for social work and social services*, "The British Journal of Social Work", 1995, 25(3), s. 333–348.

<sup>6</sup> N. Biehal, F. Mitchell, J. Wade, *Lost from view: Missing persons in the UK*, Policy Press, 2003; N. García-Barceló, J. L. González Álvarez, P. Woolnough, L. Almond, *Behavioural themes...*, op. cit.; D. LePard, S. Demers, C. Langan, D. Kim Rossmo, *Challenges in serial murder investigations involving missing persons*, "Police Practice and Research", 2015, 16(4), s. 328–340; C. Taylor, P.S. Woolnough, G.L. Dickens, *Adult missing persons: a concept analysis*, "Psychology, Crime & Law", 2019, 25(4), s. 396–419.

<sup>7</sup> N.R. Fyfe, O. Stevenson, P. Woolnough, *Missing persons...*, op. cit.; D. LePard, S. Demers, C. Langan, D. Kim Rossmo, *Challenges in serial murder...*, op. cit.; K. Shalev Greene, F. Pakes, *The cost of missing...*, op. cit.; G. Newiss, *Understanding the risk of going missing: estimating the risk of fatal outcomes in cancelled cases*, "Policing: An International Journal of Police Strategies & Management", 2006, 29(6), s. 246–260.

w sposób szczególny przypadkom zaginięć podejrzewanych o tło kryminalne, mimo że przypadki te stwarzają znaczne trudności dla organów ścigania<sup>8</sup>.

Opisywane badanie ma na celu analizę okoliczności towarzyszących tego typu zaginięciom poprzez skupienie się na informacjach o osobach zaginionych z wykorzystaniem perspektywy wiktymologicznej. Chociaż wiktymologia w pewnym stopniu oddaliła się od naukowego badania wiktymizacji i ofiar, wielu autorów podkreśla znaczenie tego podejścia w zrozumieniu zaginięć kryminalnych. Celem badania jest empiryczne opisanie okoliczności towarzyszących zaginięciom o tło kryminalnym oraz zbadanie, czy w ich obrębie istnieją różne podkategorie. Oprócz dostarczenia dalszych wyjaśnień i wglądu w tego typu przypadki, badanie może pomóc policji szybciej sklasyfikować zaginięcie jako mające charakter kryminalny i zwiększyć skuteczność dalszego dochodzenia<sup>9</sup>.

## Klasyfikacja osób zaginionych

Dotychczasowe badania zaproponowały kilka typologii osób zaginionych. Jedną z pierwszych klasyfikacji zaproponował Payne, który przedstawił pięciokategorialną klasyfikację teoretyczną.

Pierwsza kategoria, określona jako „uciekiniery” (*runaways*), dotyczyła młodych ludzi i dorosłych, którzy podjęli impulsywną i świadomą decyzję o odejściu.

Druga kategoria, „wypędzeni” (*throwaways*), odnosi się do dzieci i młodzieży wyrzuconych z domu przez rodziców lub krewnych. Kategorię tę można także odnieść do współmałżonków zmuszonych do opuszczenia miejsca zamieszkania z powodu przemocy domowej.

Trzecia kategoria, „wypchnięci” (*pushaways*), odnosi się do sytuacji, w których zachowania członków otoczenia zmusiły daną osobę do świadomego odejścia (np. przemoc seksualna lub fizyczna wobec dzieci, przemoc domowa itp.).

Czwarta kategoria, „oddaleni” (*fallaways*), obejmuje przypadki osób, które utraciły kontakt z rodziną lub środowiskiem społecznym. Ostatnia kategoria, „porwani” (*takeaways*), opisuje osoby, które zostały przymusowo pozbawione kontaktu z otoczeniem. Kategoria ta obejmuje przypadki porwań

---

<sup>8</sup> N.R. Fyfe, O. Stevenson, P. Woolnough, *Missing persons...*, op. cit.; D. LePard, S. Demers, C. Langan, D. Kim Rossmo, *Challenges in serial murder...*, op. cit.

<sup>9</sup> N.R. Fyfe, O. Stevenson, P. Woolnough, *Missing persons...*, op. cit.; J. Sarkin, *Why victimology should focus on all victims, including all missing and disappeared persons*, „International Review of Victimology”, 2019, 25(2), s. 249–270.

(czyli przemocy seksualnej i/lub fizycznej), jak również uprowadzenia rodzicielskie<sup>10</sup>.

Henderson i in. zaproponowali klasyfikację opartą na empirycznej analizie okoliczności towarzyszących zaginięciom. Zidentyfikowali cztery główne kategorie pokrywające się częściowo z typologią Payne'a. Są to: niezależność/bunt (np. bunt przeciwko władzy rodzicielskiej, reakcja na presję rówieśniczą), kwestie bezpieczeństwa (np. samobójstwo, porwanie, wypadek), przypadkowe (np. pomyłka dotycząca miejsca lub czasu spotkania, zagubienie się z powodu demencji) oraz ucieczka przed konsekwencjami (np. unikanie problemów finansowych, zagrożenie przemocą)<sup>11</sup>.

Biehal i in. zaproponowali klasyfikację opartą na próbie 294 zaginionych dorosłych i 93 dzieci (poniżej 18. roku życia). Zidentyfikowali cztery kategorie przyczyn zaginięć: zamierzone (np. próba samobójcza, problemy psychiczne, ucieczka, ucieczka przed wieloma problemami), oddaleni (np. utrata kontaktu), przypadkowe (np. w wyniku rozwodu rodziców, demencji, wypadku, nieporozumienia) oraz wymuszone (np. ofiara przestępstwa, uprowadzenie przez rodzica)<sup>12</sup>.

Bonny i in. również zaproponowali empiryczną klasyfikację opartą na analizie zachowań 2992 osób zaginionych w Szkocji. Wykorzystując skalowanie wielowymiarowe, ich badanie wykazało trzy wymiary.

Pierwszy wymiar, nazwany „dysfunkcyjnym”, obejmował osoby wrażliwe z problemami zdrowia psychicznego oraz uzależnieniami.

Drugi wymiar – „ucieczka” – dotyczył osób próbujących uciec przed stresującymi sytuacjami życiowymi. Ostatni wymiar – „niezamierzony” – odnosił się do osób, które nie miały zamiaru zniknąć. Przypadki te charakteryzują się nadmierną reakcją ze strony krewnych/przyjaciół lub nieporozumieniem/niezrozumieniem. Osoby te nie miały świadomości potrzeby pozostawienia śladów. Badanie to zostało powtórzone w odniesieniu do 341 rozwiązanych przypadków zaginięć, które miały miejsce w Hiszpanii<sup>13</sup>. Analiza skalowania wielowymiarowego pozwoliła Garcíá-Barceló i in. zidentyfikować podobne wymiary zamierzone, jak w klasyfikacji Bonny'ego i in. (czyli zamierzone dysfunkcyjne, zamierzona ucieczka, niezamierzone przypadkowe/oddalenie), a także nową

---

<sup>10</sup> M. Payne, *Understanding going missing...*, op. cit.

<sup>11</sup> Ibidem.

<sup>12</sup> N. Biehal, F. Mitchell, J. Wade, *Lost from view...*, op. cit.

<sup>13</sup> E. Bonny, L. Almond, P. Woolnough, *Adult missing persons: can an investigative framework be generated using behavioural themes?*, „Journal of investigative psychology and offender profiling”, 2016, 13(3), s. 296–312; N. Garcíá-Barceló, J. L. González Álvarez, P. Woolnough, L. Almond, *Behavioural themes...*, op. cit.

kategorię określoną jako „niezamierzone kryminalne”, która odzwierciedla przypadki zaginięć niezamierzonych, związanych z przestępstwem<sup>14</sup>.

## Przypadki kryminalnych zaginięć

Dotychczas opublikowano jedynie kilka badań dotyczących charakterystyki osób zaginionych w kontekście kryminalnym. Newiss skupił się na przypadkach osób zaginionych, które stały się ofiarami zabójstwa. Na podstawie próby 98 przypadków Newiss stwierdził, że 22% ofiar miało mniej niż 14 lat, 10% miało od 14 do 17 lat, a 67% było w wieku 18 lat i więcej. Zauważył, że młodsze osoby zaginione nie były najbardziej narażone na bycie ofiarami zabójstwa, podczas gdy kobiety były bardziej narażone na związek z przypadkami zaginięć zakończonych zabójstwem<sup>15</sup>.

Foy porównała cechy demograficzne osób zaginionych w kontekście kryminalnym i niekryminalnym. Ustaliła, że osoby zaginione będące kobietami, w wieku od 18 do 25 lat, ostatnio widziane w miejscu publicznym, częściej były powiązane ze zdarzeniami o charakterze kryminalnym<sup>16</sup>.

W ostatnich badaniach García-Barceló i in. zidentyfikowali zestaw zachowań związanych z osobami zaginionymi w kontekście kryminalnym. Stwierdzili, że osoby te miały problemy związane z przestępczością, były w trakcie rozstania lub przebywały daleko od miejsca zamieszkania (np. w innym kraju). Charakteryzowały się także określonymi codziennymi aktywnościami, takimi jak korzystanie z transportu i spotkania z partnerem intymnym. Ponadto niektóre badania wykazały, że czynniki ryzyka związane ze stylem życia, takie jak bezdomność, praca w branży seksualnej, tryb życia bez stałego miejsca pobytu i izolacja społeczna – mogą być również powiązane z przypadkami zaginięć podejrzewanych o tło zabójstwa<sup>17</sup>.

<sup>14</sup> Ibidem; E. Bonny, L. Almond, P. Woolnough, *Adult missing persons...*, op. cit.

<sup>15</sup> G. Newiss, *Estimating the risk faced by missing persons: a study of homicide victims as an example of an outcome-based approach*, "International journal of police science & management", 2004, 6(1), s. 27–36; G. Newiss, *A study of the characteristics of outstanding missing persons: implications for the development of police risk assessment*, "Policing and Society", 2005, 15(2), s. 212–225.

<sup>16</sup> S. Foy, *A profile of missing persons: some key findings for police officers* [w:] S.M. Morewitz, C. Sturdy Colls (red.), *Handbook of missing persons*, Springer, 2016, s. 7–18.

<sup>17</sup> L. Horan, E. Beauregard, *Sexual violence against marginalized victims: choice of victim or victim choice*, "Victims and offenders", 2016, 13(2), s. 277–291; D. LePard, S. Demers, C. Langan, D. Kim Rossmo, *Challenges in serial murder...*, op. cit.; K. Quinet, *The missing missing: toward a quantification of serial murder victimization in the United States*, "Homicide studies", 2007, 11(4), s. 319–339; N. García-Barceló, J.L. González Álvarez, P. Woolnough, L. Almond, *Behavioral themes...*, op. cit.

Warto jednak zaznaczyć, że wcześniejsze badania wykazały, iż nie wszystkie przypadki zaginięć osób marginalizowanych miały tło kryminalne<sup>18</sup>. Według badania Quinet i in., zmarłe osoby bez znanych bliskich mogły zostać zgłoszone jako zaginione w oficjalnych bazach danych w sytuacjach, gdy nikt nie zgłosił się po odbiór ich ciała. Dotychczasowa literatura wskazuje, że jedynie niewiele badań koncentrowało się na zaginięciach w kontekście kryminalnym. Co więcej, kiedy już analizowano tego typu przypadki, czyniono to za pomocą statystyki opisowej lub w ramach szerszych badań obejmujących wszystkie typy zaginięć. W związku z tym wiedza na temat zaginięć o charakterze kryminalnym pozostaje niejasna i brak jest empirycznych badań testujących jednorodność lub niejednorodność tych przypadków<sup>19</sup>.

Analiza wykazała, że zaginięcia kryminalne mają miejsce w różnych okolicznościach. Wynik ten jest nowatorski i stoi w sprzeczności z wcześniejszymi badaniami, które klasyfikowały przypadki zaginięć w kontekście kryminalnym jako jedną grupę. Próbką przypadków analizowanych w niniejszym badaniu często stanowiła podgrupę w szerszych próbach, które obejmowały różne typy zaginięć. Istniejące typologie traktowały zaginięcia kryminalne jako odrębną podkategorię zaginięć, jak np. „niezamierzone kryminalne” klastry zidentyfikowane przez García-Barceló i in., bądź jako część większych kategorii, takich jak „wymuszone” czy „porwani”. Analiza specyficznej próby przypadków zaginięć kryminalnych w oparciu o teorie wiktymologiczne pozwoliła ustalić, że w obrębie tych przypadków istnieje zróżnicowanie wynikające ze stopnia ekspozycji stylu życia i sytuacji w chwili zaginięcia<sup>20</sup>.

## Ryzykowny styl życia

Wymiar „ryzykowny styl życia” obejmuje sytuacje, w których osobami zaginionymi są dorośli. Ich styl życia charakteryzuje się używaniem substancji psychoaktywnych (np. alkoholu i/lub narkotyków), samotnością i życiem na marginesie społecznym (np. bezdomność, brak stałego miejsca pobytu). Cechy te są powiązane z teorią stylu życia, według której pewne cechy indywidualne zwiększają prawdopodobieństwo wiktymizacji. Marginalny styl życia

---

<sup>18</sup> E. Bonny, L. Almond, P. Woolnough. Tamże; L. Huey, L. Ferguson, *Did not return in time for curfew: a descriptive analysis of homeless missing persons cases*, „International Criminal Justice Review”, 2020.

<sup>19</sup> K. Quinet, *The missing...*, op. cit.

<sup>20</sup> N. Biehal, F. Mitchell, J. Wade, *Lost from view...*, op. cit.; S. Foy, *A profile of missing persons...*, op. cit.; N. García-Barceló, J.L. González Álvarez, P. Woolnough, L. Almond, *Behavioural themes...*, op. cit.; M. Henderson, P. Henderson, C. Kiernan, *Missing persons...*, op. cit.; M. Payne, *Understanding going missing...*, op. cit.

związany z nałogowym używaniem substancji psychoaktywnych został już wcześniej zidentyfikowany jako czynnik ryzyka zwiększający prawdopodobieństwo zabójstw. Niestabilność społeczna, izolacja i trudności w relacjach predysponują te osoby do konfliktów i aktów agresji, które w pewnych sytuacjach mogą prowadzić do zabójstwa<sup>21</sup>.

Podatność związana z tym wymiarem może być również postrzegana jako istotny czynnik wpływający na proces decyzyjny sprawców poszukujących ofiar. Z jednej strony, potencjalni sprawcy chętniej wybierają ofiary podatne, które mają ograniczone możliwości obrony. Z drugiej strony, ich izolacja społeczna może być postrzegana przez sprawców jako czynnik sprzyjający uniknięciu lub opóźnieniu wykrycia przez policję. Zaobserwowano również, że te zaginięcia miały miejsce ponad 100 km od miejsca zwykłego pobytu ofiary. Może to zwiększać ich podatność, ponieważ nie miały one związku z danym obszarem i mogły być postrzegane jako „obce” (czyli bez powiązań i znajomości terenu, a zatem bez ochrony)<sup>22</sup>.

## Ryzykowne sytuacje

Ten wymiar charakteryzuje przypadki, w których osoba zaginęła w ryzykownym kontekście sytuacyjnym. Po pierwsze, wyniki pokazują, że przypadki te cechują się zaginięciami mającymi miejsce w odludnych miejscach i w porze nocnej. Już same te dwie cechy stanowią istotne czynniki środowiskowe zwiększające prawdopodobieństwo wiktyimizacji<sup>23</sup>. Są one również zgodne z teorią rutynowych działań, ponieważ wzmacniają przekonanie, że ryzyko przestępstwa wzrasta w przypadku braku obecności skutecznego opiekuna, który mógłby zapobiec napaści lub przynajmniej jej przeciwdziałać<sup>24</sup>.

Co interesujące, zaobserwowano dwa wyraźne podzbiory cech wskazujące na dwa konkretne typy sytuacji. Jedna grupa obejmuje osoby, które zaginęły po imprezie, natomiast druga – kobiety, które zaginęły w pobliżu miejsca zamieszkania, idąc samotnie przez odludny teren. Obie podkategorie ukazują sytuacje,

---

<sup>21</sup> L. Horan, E. Beauregard, *Sexual violence...*, op. cit.; M.J. Hindelang, M.R. Gottfredson, J. Garofalo, *Victims of personal crime: an empirical foundation for a theory of personal victimization*, Cambridge 1978; L. Horan, E. Beauregard, *Sexual violence...*, op. cit.; D. LePard, S. Demers, C. Langan, D. Kim Rossmo, *Challenges in serial murder...*, op. cit.; K. Quinet, *The missing...*, op. cit.

<sup>22</sup> E. Beauregard, M.M. Martineau, *The Sexual Murderer: Offender behavior and implications for practice*, London 2006.

<sup>23</sup> R. Boba, *Crime analysis with crime mapping*, 2nd ed. Sage, 2009; R. Wortley, L. Mazerolle, (red.), *Environmental criminology and crime analysis*, Willan Publishing, 2008.

<sup>24</sup> L.E. Cohen, M. Felson, *Social change and crime rates: a routine activity approach*, "American Sociological Review" 1979; M. Felson, *Routine activity approach*, [w:] R. Wortley, L. Mazerolle (red.), *Environmental...*, op. cit.

w których zaginięcia miały miejsce w środowisku ryzykownym, co czyniło ofiary podatnymi na atak ze strony potencjalnych sprawców. Działalność rozrywkowa może prowadzić do spożycia alkoholu i/lub narkotyków, co znacząco ogranicza zdolność potencjalnych ofiar do stawienia oporu. Dodatkowo samotne przemieszczanie się nocą, w odludnym miejscu, to czynniki sytuacyjnej podatności, które zwiększają ryzyko wiktyimizacji. W obecności zmotywowanych sprawców, osoby znajdujące się w takich okolicznościach stają się atrakcyjnymi celami ze względu na swoją podatność i brak obecności opiekuna<sup>25</sup>.

## Bezpieczne sytuacje

Ta kategoria czynników charakteryzuje przypadki, w których zaginięcie nie nastąpiło w ryzykownych warunkach środowiskowych. Zamiast tego zaobserwowano dwa czynniki wspólne: miejsce zaginięcia stanowiło przestrzeń publiczną, oddaloną od miejsca zamieszkania o 11–20 kilometrów. Taki wynik jest zgodny z badaniem García-Barceló i in., które wykazało, że osoby ostatnio widziane w miejscu publicznym częściej były powiązane z zaginięciem o charakterze kryminalnym. Oba czynniki sugerują, że osoba zaginiona nie znajdowała się w obcym środowisku i że w tym samym czasie mogli być obecni świadkowie, co ogranicza ryzyko wiktyimizacji. Jednak, jak sugerują nasze wyniki, osoby zaginione mogły przejawiać cechy podatności, które mogły zostać wykorzystane przez potencjalnych sprawców, mimo niekorzystnych dla nich warunków sytuacyjnych. Nasze obserwacje wskazują, że osoby te częściej były dziećmi lub nastolatkami z zaburzeniami psychicznymi. Taka kombinacja została wcześniej zidentyfikowana jako szczególnie predyktywna dla przemocy<sup>26</sup>.

Zaobserwowano również, że pracownice branży seksualnej znikwały w takim właśnie mniej ryzykownym kontekście sytuacyjnym. Wynik ten jest zgodny z wcześniejszymi badaniami, które wykazały, że osoby zaangażowane w prostytucję są bardziej narażone na zostanie ofiarą zabójstwa i zaginięcia kryminalnego. Prostytucja, nawet jeśli odbywa się w pobliżu ruchliwego obszaru lub

<sup>25</sup> J.M. Assaad, M.L. Exum, *Understanding intoxicated violence from a rational choice perspective* [w:] A.R. Piquero, S.G. Tibbetts (red.), *Rational choice and criminal behavior: Recent research and future challenges*, Routledge, 2002, s. 65–84; J. Chopin, E. Beauregard, *La victimisation sexuelle des personnes âgées dans un contexte extrafamilial: une analyse en classes latentes du processus victimologique*, "Revue Internationale de Criminologie et de Police Technique", 2021, 3, s. 311–320; M.L. Exum, *The application and robustness of the rational choice perspective in the study of intoxicated and angry intentions to aggress*, "Criminology", 2002, 40(4), s. 933–966.

<sup>26</sup> E. Beauregard, M. Bouchard, *Cleaning up your act: Forensic awareness as a detection avoidance strategy*, "Journal of Criminal Justice", 38(6), 1160–1166. <https://doi.org/10.1016/j.jcrimjus.2010.09.004>; D. Finkelhor, N. Asdigian, *Risk factors for youth victimization: beyond a lifestyles/routine activities theory approach*, "Violence and victims", 1996, 11(4), 3–19; N. García-Barceló, J.L. González Álvarez, P. Woolnough, L. Almond, *Behavioural themes...*, op. cit.

w strefie rozrywki, wiąże się z koniecznością izolacji ofiary w odosobnionym miejscu (np. ciemna alejka, samochód), co zwiększa jej podatność<sup>27</sup>.

## Bezpieczny styl życia

Ta kategoria cech obejmuje przypadki zaginięć kryminalnych osób o mniej ryzykownym stylu życia. Wynik ten pozostaje w sprzeczności z teorią stylu życia, według której cechy jednostki przyczyniają się do jej wiktyimizacji. Zaobserwowano, że przypadki te dotyczyły osób starszych z niepełnosprawnościami fizycznymi, które zagięły w domu, podczas wykonywania czynności domowych<sup>28</sup>. W literaturze przypadki zaginięć osób starszych opisywano wcześniej jako przypadkowe i tłumaczone obecnością zaburzeń psychicznych (np. demencja, choroba Alzheimera)<sup>29</sup>. Jednak nasze wyniki wskazują, że osoby starsze objęte tym badaniem nie miały zaburzeń psychicznych, a raczej częściej występowały u nich niepełnosprawności fizyczne. Osoby te cechował stabilny styl życia, oparty na codziennych czynnościach domowych i pozbawiony zachowań ryzykownych. Styl życia tego typu wcześniej opisywano jako zwiększający ryzyko wiktyimizacji interpersonalnej u osób starszych. Stanowią one atrakcyjne cele z punktu widzenia sytuacyjnego, ponieważ spędzają więcej czasu samotnie w domu i mają ograniczone możliwości oporu<sup>30</sup>.

Wykazano również, że osoby starsze mogą zostać zaatakowane i zabite podczas włamania. Nasze wyniki pokazały również, że nawet przy bezpiecznym stylu życia mogą wystąpić zaginięcia kryminalne, gdy ofiary odwiedzały kogoś lub korzystały ze środka transportu. Wynik ten jest zgodny z badaniem García-Barceló i in., które wykazało, że zaginięcia osób korzystających z transportu lub spotykających się z partnerem intymnym częściej miały charakter kryminalny<sup>31</sup>.

<sup>27</sup> L. Horan, E. Beaugregard, *Sexual violence...*, op. cit.; D. LePard, S. Demers, C. Langan, D. Kim Rossmo, *Challenges in serial murder...*, op. cit.; K. Quinet, *The missing...*, op. cit.

<sup>28</sup> M.J. Hindelang, M.R. Gottfredson, J. Garofalo, *Victims of personal crime...*, op. cit.

<sup>29</sup> E. Bantry White, P. Montgomery, *Dementia, walking outdoors and getting lost: incidence, risk factors and consequences from dementia-related police missing-person reports*, "Aging & Mental Health", 2015, 19(3), s. 224–230; M.E. Bowen, B. McKenzie, M. Steis, M. Rowe, *Prevalence of and antecedents to dementia-related missing incidents in the community*, "Dementia and Geriatric Cognitive Disorders", 2011, 31(6), s. 406–412; A. Gerace, C. Oster, K. Mosel, D. O'Kane, D. Ash, E. Muir-Cochrane, *Five-year review of absconding in three acute psychiatric inpatient wards in Australia*, "International Journal of Mental Health Nursing", 2015, 24(1), s. 28–37.

<sup>30</sup> J. Chopin, E. Beaugregard, *La victimisation sexuelle...*, op. cit.

<sup>31</sup> J. Chopin, E. Beaugregard, *The unusual victim: understanding the specific crime processes and motivations for elderly sexual homicide*, "Journal of Forensic Sciences", 2020, 65(2), s. 535–543; M.E. Safarik, J.P. Jarvis, K.E. Nussbaum, *Elderly female serial sexual homicide: a limited empirical test of criminal investigative analysis*, "Homicide studies", 2002, 4(3), s. 294–307; M.E. Safarik, J.P. Jarvis, K.E. Nussbaum, *Sexual homicide of elderly females: linking offender characteristics to victim and crime scene attributes*, "Journal of Interpersonal Violence", 2002, 17(5), s. 500–525.

Wyniki tego badania stanowią wkład w dotychczasowe analizy wskazujące, że niektóre osoby zaginione są ofiarami przestępstw, zwłaszcza zabójstw. Poza identyfikacją zróżnicowania wzorców wiktymologicznych w przypadkach zaginięć kryminalnych, porównanie z istniejącą literaturą podkreśla podobieństwo do niektórych przypadków zabójstw i wzmacnia przekonanie o istnieniu nakładania się niektórych przypadków zaginięć i zabójstw<sup>32</sup>.

Niniejsze badanie jako pierwsze w sposób szczegółowy skoncentrowało się na zjawisku zaginięć w kontekście kryminalnym. Wykorzystano próbę 155 przypadków zidentyfikowanych przez policję jako podejrzane o charakterze kryminalnym i zbadano ich zróżnicowanie na podstawie informacji wiktymologicznych. Wyniki wskazują na istnienie czterech odrębnych kategorii kontekstu charakteryzujących przypadki zaginięć kryminalnych: ryzykowny styl życia, ryzykowna sytuacja, bezpieczna sytuacja oraz bezpieczny styl życia.

Pomimo że badanie to jest interesujące i nowatorskie, ma ono pewne ograniczenia metodologiczne. Po pierwsze, mimo że próbka została starannie wybrana przez policję, nie można wykluczyć obecności fałszywych trafień. Przypadki uwzględnione w badaniu pozostają nierozwiązane i nie można wykluczyć, że niektóre z nich nie mają charakteru kryminalnego – dopóki nie zostaną wyjaśnione. Ponadto nie można wykluczyć, że przypadki zaginięć, które nie zostały zgłoszone, różnią się od analizowanych w badaniu. Po drugie, charakter badanych przypadków zmusił nas do przyjęcia podejścia skoncentrowanego na ofierze. Chociaż jest ono interesujące, dostępne informacje pozwalały jedynie na postawienie częściowych hipotez dotyczących kontekstu kryminalnego zaginięcia. Na koniec należy zauważyć, że zastosowanie dużej liczby zmiennych w odniesieniu do ograniczonej liczby przypadków mogło wpłynąć na zmniejszenie precyzji końcowego modelu.

Jeśli chodzi o praktyczne implikacje niniejszego badania, jego wyniki podkreślają fakt, że w przypadkach zaginięć policja dysponuje ograniczoną ilością danych. Jednakże rezultaty pokazały, że odpowiednie wykorzystanie i analiza wiktymologii mogą okazać się bardzo cenne, szczególnie w przypadkach zaginięć o charakterze kryminalnym. Biorąc pod uwagę, że w sprawach zaginięć czas odgrywa kluczową rolę, taka analiza dostarcza ram, które pozwalają lepiej uporządkować dostępne informacje i umożliwiają policji opracowanie trafniejszych hipotez roboczych. Chociaż w przypadkach osób zaginionych

---

<sup>32</sup> D. LePard, S. Demers, C. Langan, D. Kim Rossmo, *Challenges in serial murder...*, op. cit.; G. Newiss, *A study of the characteristics of outstanding missing persons...*, op. cit.; K. Quinet, *Prostitutes as victims of serial homicide: trends and case characteristics, 1970–2009*, "Homicide studies", 2011, 15(1), s. 74–100; K. Quinet, S. Nunn, A. Ballew, *Who are the unclaimed dead?*, "Journal of Forensic Sciences", 2016, 61, s. 131–139.

bierze się pod uwagę wszystkie możliwe hipotezy, to jednak najczęściej możliwość zaginięcia kryminalnego jest odrzucana ze względu na niską częstotliwość występowania takich przypadków. Niniejsze badanie pozwala na identyfikację okoliczności zaginięcia, które wskazują na działanie przestępcze i złe intencje już na wczesnym etapie dochodzenia, co ma kluczowe znaczenie dla zwiększenia szans na rozwiązanie sprawy.

Biorąc pod uwagę, że dotychczas śledczy mieli bardzo niewiele danych pozwalających na sklasyfikowanie przypadku, czas i energia były poświęcane na badanie wszystkich innych możliwych hipotez. Uważa się, że przedstawione wyniki mogą zostać wykorzystane przez śledczych do skuteczniejszej identyfikacji trudnych przypadków oraz ułatwienia podejmowania decyzji dotyczących przyjęcia odpowiedniego trybu postępowania (tj. czy kontekst zaginięcia ma charakter kryminalny, przypadkowy, czy dobrowolny).

Poza samą identyfikacją cech konkretnego przypadku, nasze badanie pokazuje, że analiza stylu życia i kontekstu towarzyszącego zaginięciu pozwala zrozumieć, dlaczego niektóre okoliczności sugerują przestępczy charakter zaginięcia. Tym samym niniejsze badanie nad identyfikacją określonych profili i kryteriów osób zaginionych stanowi pierwszy krok do stworzenia narzędzia diagnostycznego wspierającego śledczych w analizie podejrzanych okoliczności towarzyszących sprawom zaginięć. Informacje te mogą pomóc funkcjonariuszom szybciej rozpoznać, w jakich kontekstach zaginięcia są bardziej prawdopodobne jako przestępcze lub nie. W sposób praktyczny może to ułatwić rozdział zasobów ludzkich i logistycznych. Co więcej, może pozwolić na szybkie sformułowanie hipotez roboczych i priorytetyzację kierunków dochodzenia w krótszym czasie.

Przyszłe badania powinny dążyć do powtórzenia zidentyfikowanych wymiarów w próbach z innych krajów. Ponadto, wykorzystując podejście jakościowe, interesujące byłoby zgłębienie szczegółów dotyczących przypadków zaginięć o charakterze kryminalnym, aby ocenić trafność postawionych w niniejszym badaniu hipotez wyjaśniających. Wreszcie, wydaje się istotne, aby przyszłe badania skupiły się na tym, dlaczego niektóre zaginięcia kryminalne pozostają nierozwiązane – poprzez analizę cech tych przypadków, a także sposobu prowadzenia śledztw.

## **Poszukiwania osób zaginionych**

W Polsce (jak i w wielu innych krajach<sup>33</sup>), nie ma wypracowanej legalnej definicji osoby zaginionej. Zarządzenie nr 48 Komendanta Głównego Policji

<sup>33</sup> E. Gruza, I. Sołtyśzewski (red.), *Poszukiwania osób zaginionych*, Warszawa 2022, s. 29.

z 28.06.2018 r.<sup>34</sup>, definiuje zaginięcie osoby jako zaistnienie zdarzenia uniemożliwiającego ustalenie miejsca pobytu osoby fizycznej, wymagające jej odnalezienia albo udzielenia pomocy w celu zapewnienia ochrony życia, zdrowia lub wolności. Zarządzenie definiuje również pojęcie osoby zaginionej jako takiej, która za skutek zdarzenia uniemożliwiającego ustalenie miejsca jej pobytu, należy odnaleźć, aby zapewnić jej ochronę życia, zdrowia lub wolności.

## Przyczyny i rodzaje zaginięć

Przyczyny zaginięć mogą być bardzo zróżnicowane, wynikające zarówno z sytuacji indywidualnej danej osoby, jak i czynników zewnętrznych. Przyczyny te związane są m.in. z:

- 1) sytuacją zdrowotno-psychologiczną (chorobami, zaburzeniami psychicznymi, naturalnymi zgonami);
- 2) sytuacją rodzinno-osobistą (samobójstwami, nieporozumieniami rodzinnymi, problemami życiowymi, świadomym zerwaniem kontaktów ze środowiskiem i rodziną, porwaniami rodzicielskimi, uciezkami nieletnich);
- 3) czynnikami niezależnymi od zaginionej (nieszczęśliwymi wypadkami, zagubieniami);
- 4) zdarzeniami o podłożu kryminalnym (porwaniami, zabójstwami, nieumyślnym spowodowaniem śmierci)<sup>35</sup>.

Ustalenie jednoznacznej przyczyny zaginięcia jest zadaniem dość trudnym. Wiarygodnych informacji na ten temat może dostarczyć sam zaginiony, ale ten, z różnych przyczyn, nie zawsze chce się dzielić przyczyną swojego zaginięcia. Brak możliwości wskazania przyczyny zaginięcia dotyczy od 25 do 50% przypadków zaginięć zgłaszanych Policji, co przekłada się na informacje zawarte w statystykach dotyczących przyczyn zaginięć, opierających się o policyjne bazy danych<sup>36</sup>.

Spośród przyczyn zaginięć wskazywanych Policji, można wymienić:

- choroby psychiczne;
- naturalny zgon;
- nieporozumienia rodzinne;
- nieszczęśliwy wypadek;

<sup>34</sup> Zarządzenie nr 48 Komendanta Głównego Policji z 28.06.2018 r. w sprawie prowadzenia przez Policję poszukiwania osoby zaginionej oraz postępowania w przypadku ujawnienia osoby o nieustalonej tożsamości lub nieznanymi zwłokami oraz szczątków ludzkich (Dz. Urz. KGP poz. 77).

<sup>35</sup> E. Gruza, I. Sołtyszewski (red.), *Poszukiwania...*, op. cit., s. 55.

<sup>36</sup> Ibidem, s. 55.

- oddalenie z domu pomocy społecznej (DPS);
- oddalenie ze szpitala;
- porwanie rodzicielskie;
- samobójstwo;
- ucieczka małoletniego z domu, domu dziecka, domu pomocy społecznej (DPS), rodziny zastępczej, placówki opiekuńczej, placówki interwencyjnej;
- ucieczka nieletniego z placówki opiekuńczo-wychowawczej lub ośrodka prawnej izolacji nieletniego;
- ukrywanie się przed odpowiedzialnością karną;
- uprowadzenie;
- wyjazd za granicę;
- zabójstwo;
- świadome zerwanie ze środowiskiem;
- inne lub nieustalone przyczyny<sup>37</sup>.

Przyczyny zaginięć można także podzielić na 4 umowne kategorie<sup>38</sup>.

Pierwsza obejmuje zaginięcia wynikające z sytuacji rodzinnej, osobistej osoby zaginionej. Część osób może opuszczać dom ze względu na niedostatki w funkcjonowaniu rodziny, konflikty i nieumiejętność ich rozwiązania czy też ich bagatelizowanie. W zakres tej kategorii wchodzi zaginięcia małoletnich związane z uciezkami z domu (wynikające np. z trudności w komunikacji z rodzicami, rodzeństwem czy rówieśnikami, przemocy domowej, czy problemów w szkole) czy też zakładów opiekuńczych oraz poprawczych (gdzie ucieczki dotyczą osób nieprzystosowanych społecznie, wobec których toczyły się lub toczą postępowania na podstawie przepisów ustawy o postępowaniu w sprawach nieletnich)<sup>39</sup>.

Oprócz wymienionych, do pierwszej grupy dodać można porwania rodzicielskie. Uprowadzenie rodzicielskie (czy też porwanie rodzicielskie), to zdarzenie, w wyniku którego jedno z rodziców lub opiekunów prawnych posiadających władzę rodzicielską bez woli i wiedzy drugiego z nich pod pretekstem krótkotrwałego pobytu wywozi lub zatrzymuje osobę małoletnią na stałe, pozbawiając tym samym drugiego rodzica lub opiekuna prawnego posiadającego władzę rodzicielską możliwości utrzymywania kontaktu z małoletnim w przysługującym mu zgodnie z prawem zakresie<sup>40</sup>. Te porwania mogą wynikać np. z konfliktów na tle kulturowym, czy społecznym (w przypadku zwią-

<sup>37</sup> Komenda Główna Policji, <https://kgp.bip.policja.gov.pl/>.

<sup>38</sup> E. Gruza, I. Sołtyszewski (red.), *Poszukiwania...*, op. cit., s. 59.

<sup>39</sup> Ustawa z 26.10.1982 r. o postępowaniu w sprawach nieletnich (Dz. U. z 2018 r., poz. 969).

<sup>40</sup> Zarządzenie nr 48 Komendanta Głównego Policji, § 2 pkt 5.

ków Polaków z obcokrajowcami, spierających się o dziecko po rozstaniu), czy też ogólnie w związku z konfliktami towarzyszącymi rozwodom czy separacjom.

W tej kategorii, przyczyną mogą też być trudności finansowe. Osoba, która nie radzi sobie ze spłatą zobowiązań, może czuć się przytłoczona swoją sytuacją i upatrywać w swoim niespodziewanym zaginięciu najlepsze rozwiązanie problemu.

Druga kategoria dotyczy zaginięć wynikających z sytuacji psychofizycznej zaginionego. Przyczyną może tu być np. choroba psychiczna, czy otępienna dotykająca osoby starszej, depresja, czy uzależnienie. Przykładowo, osoby starsze dotknięte demencją, nie w pełni sprawne fizycznie i psychicznie, mogą wyjść z domu (lub szpitala, domu pomocy społecznej itp.), zgubić się i nie odnaleźć drogi do domu.

Do tej grupy zalicza się także osoby uzależnione, np. od alkoholu czy narkotyków. Osoby uzależnione od hazardu (także należące do tej kategorii), stanowią nie tylko najtrudniejszą do zidentyfikowania grupę uzależnionych, ale też coraz liczniejszą grupę zaginionych. Utrata dużych kwot pieniężnych (często za pośrednictwem rosnącego na popularności hazardu internetowego), sprzyja powstawaniu kryzysów emocjonalnych i skłania do ucieczek przed wierzycielami<sup>41</sup>.

Kolejna kategoria dotyczy osób, które z bardzo różnych powodów postanowiły zerwać kontakty z rodziną i dotychczasowym trybem życia. W tej grupie część osób wykorzystuje otwarte od czasu przystąpienia Polski do Unii Europejskiej granice, i np. podejmuje emigrację zarobkową. Osoby kierujące się chęcią ograniczenia lub całkowitego zerwania kontaktów z wybranymi (często bliskimi) osobami, lub z większą grupą osób, czasami wstępują np. do sekt destrukcyjnych, często nielegalnych grup o charakterze religijnym, niezarejestrowanych grup chowających prawdziwą tożsamość pod postacią różnych form aktywności społecznej<sup>42</sup>.

Ostatnia kategoria dotyczy sytuacji związanych ze śmiercią zaginionego. Tutaj przyczyną zgłoszenia zaginięcia jest podejrzenie, że osoba poszukiwana może być ofiarą przestępstwa, nieszczęśliwego wypadku, mogła popełnić samobójstwo lub też mogło dojść do jej naturalnej śmierci ze względu na jej stan zdrowia.

Warto w tym miejscu zwrócić uwagę na zwiększającą się w Polsce liczbę samobójstw, zwłaszcza wśród mężczyzn. Liczba zgłaszanych Policji zaginięć,

<sup>41</sup> E. Gruza, I. Sołtyszewski (red.), *Poszukiwania...*, op. cit., s. 61–62.

<sup>42</sup> M. Szostak, *Sekty destrukcyjne. Studium metodologiczno-kryminalistyczne*, Warszawa 2001, s. 293.

które kończyły się samobójstwem wzrosła między rokiem 2000 r. a 2017 r. dziesięciokrotnie (31 przypadków w 2000 r. vs 313 przypadków w 2017 r.)<sup>43</sup>. W kolejnych latach również obserwuje się wzrost. Osoby chcące zakończyć swoje życie często oddalają się od miejsca zamieszkania, bez dokumentów (czasem także dokumenty niszczą), wybierają miejsca rzadko uczęszczane, trudno dostępne, albo takie, w których ciężko będzie odnaleźć ciało. W takich sytuacjach, w końcu odnalezione zwłoki mogą być już na tyle rozłożone, że ich identyfikacja będzie utrudniona<sup>44</sup>.

Zaginięcia można także podzielić na dwie kategorie: dobrowolne i niedobrowolne. W przypadku zaginięcia niedobrowolnego będziemy mówić o osobie zaginionej, ale dobrowolnego o uciekającej. Jeżeli osoba uciekająca jest pełnoletnia, powinno się uszanować jej decyzję dotyczącą zmiany życia, jednak w przypadku małoletnich rozpoczyna się poszukiwania niezależnie od kontekstu sprawy<sup>45</sup>.

Zaginięcia niedobrowolne to takie, na które osoba zaginiona nie miała wpływu, występujące niezależnie od jej woli. Możemy tutaj wymienić m.in.:

- zaginięcia dzieci zdrowych;
- zaginięcia dzieci chorych;
- zaginięcia dorosłych chorych;
- zaginięcia seniorów;
- zaginięcia osób uzależnionych;
- zaginięcia migrantów i uchodźców;
- zaginięcia w wypadku kataklizmów naturalnych i wypadków;
- zagubienia;
- utonięcia<sup>46</sup>.

Zaginięcia dobrowolne, czyli takie, na które zaginiony miał wpływ, zależne od jego woli. Tego typu zaginięciom mogą towarzyszyć czynniki endogenne (somatyczne i psychiczne) lub egzogenne (sytuacyjne i środowiskowe). Spośród zaginięć dobrowolnych można wymienić:

- ucieczki z domu;
- ucieczki z instytucji izolacyjnej lub leczniczej;
- samobójstwa;
- bezdomność;

---

<sup>43</sup> E. Gruza, I. Sołtyszewski (red.), *Poszukiwania...*, op. cit., s. 64.

<sup>44</sup> M. Potapowicz, *Statystyczne rozmiary zaginięć osób oraz ich poszukiwań w Polsce w latach 1992–2001*, „Problemy Współczesnej Kryminalistyki” 6/2003.

<sup>45</sup> E. Gruza, I. Sołtyszewski (red.), *Poszukiwania...*, op. cit., s. 108.

<sup>46</sup> Ibidem, s. 101–105.

- nietypowe zaginięcia dobrowolne, wśród których można wyróżnić takie przyczyny, jak m.in.:
- wyjazd w długą podróż bez poinformowania o tym fakcie bliskich osób;
- podjęcie koczowniczego trybu życia (tzw. włóczęgostwo);
- długotrwałe imprezowanie (z udziałem alkoholu czy narkotyków);
- ucieczkę przed zawarciem małżeństwa;
- ucieczkę przed małżonkiem w celu zawarcia nowego związku;
- chęć ukrycia kompromitujących społecznie aktywności, takich jak prostytutka czy sponsoring, przed osobami z najbliższego otoczenia;
- chęć zerwania relacji z rodziną;
- chęć przeżycia przygody;
- chęć uniknięcia odpowiedzialności za zobowiązania finansowe, takie jak alimenty czy zadłużenie;
- chęć uniknięcia odpowiedzialności karnej;
- chęć uniknięcia sytuacji wiktyimizacji, np. w związku z uporczywym nękaniami (stalkingiem)<sup>47</sup>.

Warto przyjrzeć się jeszcze zaginięciom o podłożu kryminalnym. Zdarza się, że zdarzenia interpretowane jako zaginięcia okazują się być związane z przestępstwami, takimi jak zabójstwo, porwanie rodzicielskie, porwanie dla okupu, czy też handel ludźmi<sup>48</sup>. Co roku Policja odnotowuje około 20 przypadków zabójstw, które zostały wcześniej zgłoszone jako zaginięcia<sup>49</sup>. Zdarza się, że sprawcy zabójstw ukrywają zwłoki i pozorują zaginięcie ofiary<sup>50</sup>.

Do tej grupy zaliczamy też wcześniej wspomniane porwania rodzicielskie. W latach 1999–2016, notowano rocznie między 163 a 245 wszczętych postępowań karnych dotyczących przestępstwa porwania rodzicielskiego, a stwierdzonych przestępstw między 45 a 114 rocznie. Najczęstszymi przyczynami takich porwań były wewnątrzrodzinne konflikty, egzekwowanie kontaktów z dzieckiem w sposób samowolny i samodzielny, a także zemsta na partnerze<sup>51</sup>.

---

<sup>47</sup> E. Gruza, I. Sołtyszewski (red.), *Poszukiwania...*, op. cit., s. 105–107.

<sup>48</sup> Ibidem, s. 130.

<sup>49</sup> W. Thiel, *Zaginięcia osób w Polsce – rozmiary zjawiska*, „Kwartalnik Prawno-Kryminalistyczny Szkoły Policji w Pile” 2010/2(4), s. 33.

<sup>50</sup> A. Gawliński, *Perpetrators actions after a murder, in particular handling a corpse to evade criminal responsibility – discussion of study findings*, „Journal of Forensic and Legal Medicine” 2021/77.

<sup>51</sup> D. Dajnowicz-Piasecka, *Porwania rodzicielskie w ujęciu prawnym i kryminologicznym*, Toruń 2017, s. 175–195.

Można tu też wymienić porwania dla okupu, które mogą być zgłaszane jako zaginięcia. Porwanie dla okupu stanowi przestępstwo polegające na bezprawnym uprowadzeniu lub przetrzymywaniu osoby w celu wywarcia presji na organ państwowy, samorządowy, instytucję, organizację, osobę fizyczną lub prawną bądź określoną grupę osób, zmuszając ich do podjęcia konkretnego działania. Najczęściej przybiera formę uprowadzenia osoby w celu uzyskania okupu od jej bliskich<sup>52</sup>. Do momentu skontaktowania się porywaczy z rodziną porwanego, dane zdarzenie może być interpretowane jako zaginięcie.

Kolejnym przykładem są porwania dokonywane przez grupy przestępcze zajmujące się handlem ludźmi. Ofiarami mogą być zarówno dzieci, nieletni, jak i dorośli. Handel ludźmi wiąże się m.in. z: seksualnym wykorzystywaniem człowieka, przymusowym wykorzystywaniem w pracy i usługach, pozyskiwaniem komórek, tkanek czy narządów ludzkich wbrew prawu. Zdarzają się także wykorzystywania ludzi w celu żebractwa, popełniania drobnych przestępstw, przymusowego zawarcia małżeństwa czy też bezprawnej adopcji<sup>53</sup>. Ofiarami handlu ludźmi stają się na przykład dzieci, młode, słabo wykształcone kobiety, słabo wykształceni mężczyźni, czy nielegalni migranci szukający pracy. Osoby bliskie takich osób zgłaszają ich zaginięcie po urwaniu się z nimi kontaktu. W Polsce ofiarą handlu ludźmi mogą paść, m.in. migranci ze Wschodu, np. Chińczyków, Wietnamczyków, czy Filipińczyków może dotknąć praca przymusowa, a Rosjanki, Białorusinki, czy Ukrainki mogą paść ofiarą wykorzystywania seksualnego<sup>54</sup>.

Kolejnym przykładem zaginięć o podłożu kryminalnym, są zaginięcia wymuszone, czyli forma bezprawnego pozbawienia wolności osoby przez funkcjonariuszy państwowych lub podmioty działające z ich wiedzą bądź przy ich współdziałaniu, którą charakteryzuje celowe zatajenie informacji o losie i miejscu pobytu ofiary<sup>55</sup>. Zaginięcia wymuszone często są skutkiem przestępstw przeciwko pokojowi, ludzkości, czy przestępstw wojennych<sup>56</sup>. Ten typ zaginięć występuje przede wszystkim w tak zwanych „państwach upadłych”, do których zalicza się m.in. Liberię, Somalię, Demokratyczną Republikę Konga, Sierra Leone, Afganistan, czy Sudan<sup>57</sup>. W 2006 r. Zgromadzenie Ogólne ONZ

<sup>52</sup> K. Pruszkiewicz-Słowińska, *Porwania dla okupu – analiza roli pokrzywdzonego*, Olsztyn 2014.

<sup>53</sup> A. Łyżwa, *Handel ludźmi. Studium prawnokryminologiczne*, Olsztyn 2019, s. 11.

<sup>54</sup> E. Gruza, I. Sołtyszewski (red.), *Poszukiwania...*, op. cit., s. 132.

<sup>55</sup> G. Baranowska, *Kształtowanie się międzynarodowych standardów prawnych w zakresie zapobiegania i reagowania na wymuszone zaginięcia*, „Studia Prawnicze” 2016/1(205), s. 65.

<sup>56</sup> G. Baranowska, *Wymuszone zaginięcia w Europie. Kształtowanie się międzynarodowych standardów zapobiegania i egzekwowania odpowiedzialności państw*, Warszawa 2017.

<sup>57</sup> E. Gruza, I. Sołtyszewski (red.), *Poszukiwania...*, op. cit., s. 132.

przyjęło konwencję w sprawie ochrony wszystkich osób przed wymuszonym zaginięciem, która miała wspomóc ochronę ofiar tych zaginięć<sup>58</sup>.

Jako najgroźniejsze przejawy przestępczości dotyczące zaginięć, wymienia się zaginięcia wynikające m.in. z takich przyczyn, jak:

- konflikty polityczne – obejmujące uprowadzanie przeciwników politycznych;
- konflikty zbrojne – skutkujące m.in. przymusowym werbowaniem dzieci do udziału w działaniach wojennych, a także uprowadzeniami ludności cywilnej;
- nielegalny handel ludźmi – w tym uprowadzanie osób w celu pozyskania narządów i tkanek do transplantacji;
- nierówności społeczne i ekonomiczne – prowadzące do przypadków uprowadzania jednostek do przymusowej pracy, np. w obozach pracy, oraz do innych form współczesnego niewolnictwa;
- uwarunkowania środowiskowe i klimatyczne – np. porwania obrońców przyrody w rejonach zagrożonych degradacją ekologiczną;
- uwarunkowania religijne i kulturowe – w tym uprowadzanie dzieci i dziewcząt w celu zawierania przymusowych małżeństw<sup>59</sup>.

## Podsumowanie

Artykuł poświęcony jest analizie zaginięć osób podejrzewanych o kryminalny charakter z wykorzystaniem perspektywy wiktymologicznej. Badanie oparto na 155 nierozwiązanych przypadkach z operacyjnej policyjnej bazy danych. Celem było empiryczne opisanie okoliczności zaginięć i identyfikacja podkategorii w obrębie przypadków kryminalnych.

Analiza wielowymiarowa ujawniła cztery odrębne kategorie zaginięć kryminalnych:

1. **Ryzykowny styl życia** – osoby dorosłe prowadzące marginalny styl życia (np. bezdomność, używanie substancji psychoaktywnych), narażone na przemoc ze względu na izolację społeczną.
2. **Ryzykowne sytuacje** – zaginięcia w niebezpiecznych okolicznościach (np. samotne poruszanie się nocą, udział w imprezach), które zwiększają podatność na atak ze strony sprawców.
3. **Bezpieczne sytuacje** – przypadki osób młodych lub pracowników branży seksualnej, których zaginięcia nastąpiły w przestrzeni publicznej lub blisko miejsca zamieszkania, choć nadal mogły być wykorzystane przez sprawców.

<sup>58</sup> P. Domagała, *Międzynarodowa Konwencja ONZ w sprawie ochrony wszelkich osób przed wymuszonym zaginięciem. Perspektywa polska*, Warszawa 2017.

<sup>59</sup> E. Gruza, I. Sołtyzewski (red.), *Poszukiwania...*, op. cit., s. 133.

4. **Bezpieczny styl życia** – starsze osoby z ograniczeniami fizycznymi, zaginione w domu lub podczas rutynowych czynności, które mimo stabilnego stylu życia stają się podatne na przestępstwo.

Artykuł omawia także definicje i typologie zaginięć, przyczyny dobrowolne i niedobrowolne oraz specyfikę zaginięć o podłożu kryminalnym, takich jak porwania rodzicielskie, uprowadzenia dla okupu, handel ludźmi czy zaginięcia wymuszone w krajach konfliktowych. Wnioski wskazują, że analiza wiktymologiczna pozwala szybciej identyfikować przypadki kryminalne, co może zwiększyć skuteczność dochodzeń i efektywne wykorzystanie zasobów policyjnych. Badanie sugeruje także potrzebę dalszych prac badawczych w innych krajach oraz pogłębionych analiz jakościowych, które mogłyby wyjaśnić, dlaczego niektóre zaginięcia kryminalne pozostają nierozwiązane.

## Bibliografia

- Assaad J.M., Exum M.L., *Understanding intoxicated violence from a rational choice perspective*, [w:] A.R. Piquero, Tibbetts S.G. (red.), *Rational choice and criminal behavior: recent research and future challenges*, Routledge 2002.
- Bantry White E., Montgomery P., *Dementia, walking outdoors and getting lost: incidence, risk factors and consequences from dementia-related police missing-person reports*, Aging & Mental Health 2015.
- Baranowska G., *Kształtowanie się międzynarodowych standardów prawnych w zakresie zapobiegania i reagowania na wymuszone zaginięcia*, „Studia Prawnicze” 2016.
- Baranowska G., *Wymuszone zaginięcia w Europie. Kształtowanie się międzynarodowych standardów zapobiegania i egzekwowania odpowiedzialności państw*, Warszawa, 2017.
- Beauregard E., Martineau M.M., *The Sexual Murderer: Offender behavior and implications for practice*, London 2006.
- Biehal N., Mitchell F., Wade J., *Lost from view: missing persons in the UK*, Bristol Press, 2003.
- Boba R., *Crime analysis with crime mapping*, 2nd ed., Sage, 2009.
- Bonny E., Almond L., Woolnough P., *Adult missing persons: can an investigative framework be generated using behavioural themes*, „Journal of Investigative Psychology and Offender Profiling” 2016.
- Chopin J., Beauregard E., *La victimisation sexuelle des personnes âgées dans un contexte extrafamilial: une analyse en classes latentes du processus victimologique*, Revue Internationale de Criminologie et de Police Technique, 2021.
- Cohen L.E., Felson M., *Social change and crime rates: a routine activity approach*, „American Sociological Review” 1979.
- Dajnowicz-Piasecka D., *Porwania rodzicielskie w ujęciu prawnym i kryminalnym*, Toruń 2017.
- Domagała P., *Międzynarodowa Konwencja ONZ w sprawie ochrony wszelkich osób przed wymuszonym zaginięciem. Perspektywa polska*, Warszawa 2017.
- Exum M.L., *The Application and robustness of the rational choice perspective in the study of intoxicated and angry intentions to aggress*, „Criminology” 2002.

- Foy S., *A profile of missing persons: some key findings for police officers*, [w:] S.M. Morewitz, C. Sturdy Colls (red.), *Handbook of missing persons*, Springer 2016.
- Fyfe N.R., Stevenson O., Woolnough P., *Missing persons: the processes and challenges of police investigation*, "Policing and Society" 2015.
- García-Barceló N., González Álvarez J.L., Woolnough P., Almond L., *Behavioural themes in spanish missing persons cases: an empirical typology*, "Journal of Investigative Psychology and Offender Profiling" 2020.
- Gawliński A., *Perpetrators actions after a murder, in particular handling a corpse to evade criminal responsibility – discussion of study findings*, "Journal of Forensic and Legal Medicine" 2021.
- Gerace A., Oster C., Mosel K., O’Kane D., Ash D., Muir-Cochrane E., *Five-year review of absconding in three acute psychiatric inpatient wards in Australia*, "International Journal of Mental Health Nursing" 2015.
- Gruza E., Sołtyszewski I. (red.), *Poszukiwania osób zaginionych*, Warszawa 2022.
- Henderson M., Henderson P., Kiernan C., *Missing persons: incidence, issues and impacts*, Australian Institute of Criminology, 2000.
- Horan L., Beauregard E., *Sexual violence against marginalized victims: choice of victim or victim choice, victims and offenders*, 2016.
- LePard D., Demers S., Langan C., Rossmo D.K., *Challenges in serial murder investigations involving missing persons*, Police Practice and Research 2015.
- Łyżwa A., *Handel ludźmi. Studium prawnokryminologiczne*, Olsztyn 2019.
- Newiss G., *A study of the characteristics of outstanding missing persons: implications for the development of police risk assessment*, "Policing and Society" 2005.
- Newiss G., *Estimating the risk faced by missing persons: a study of homicide victims as an example of an outcome-based approach*, "International Journal of Police Science & Management" 2004.
- Newiss G., *Understanding the risk of going missing: estimating the risk of fatal outcomes in cancelled cases*, "Policing: An International Journal" (2006) 29 (2): 246–260, 2006.
- Payne M., *Understanding going missing: issues for social work and social services*, "The British Journal of Social Work" 1995.
- Potapowicz M., *Statystyczne rozmiary zaginięć osób oraz ich poszukiwań w Polsce w latach 1992–2001*, „Problemy Współczesnej Kryminologii” 6/2003.
- Pruszkiewicz-Słowińska K., *Porwania dla okupu – analiza roli pokrzywdzonego*, Olsztyn 2014.
- Royal Canadian Mounted Police, Missing Persons Unit*, 2015.
- Shalev Greene K., Pakes F., *The cost of missing person investigations: implications for current debates*, "Policing", 8(1)/2014, 27-34. <https://doi.org/10.1093/police/pat036>.
- Szostak M., *Sekty destrukcyjne. Studium metodologiczno-kryminologiczne*, Warszawa 2001.
- Taylor C., Woolnough P.S., Dickens G.L., *Adult missing persons: a concept analysis, psychology*, "Crime & Law" 2019.
- Thiel W., *Zaginięcia osób w Polsce – rozmiary zjawiska*, „Kwartalnik Prawno-Kryminologiczny Szkoły Policji w Pile”, 2010.
- Ustawa z dnia 26 października 1982 r. o postępowaniu w sprawach nieletnich, Dz. U. z 2018 r., poz. 969.
- Zarządzenie nr 48 Komendanta Głównego Policji z 28.06.2018 r. w sprawie prowadzenia przez Policję poszukiwania osoby zaginionej oraz postępowania w przypadku ujawnienia osoby o nieustalonej tożsamości lub nieznanymi zwłokami oraz szczątków ludzkich, Dz. Urz. KGP, poz. 77.